

{ELSA AIDS} PŘÍPRAVY

NA

VŠECHNO

„Jsme zoufalí, ale ne natolik,
abychom se změnili.“

masopust

režie: Jan Mikulášek

jevištní adaptace: Jan Mikulášek & kol.

dramaturgie: Tereza Marečková

scéna a kostýmy: Petra Vlachynská

produkce: Veronika Svobodová,

Majda Bejdáková, Karolína Novotná

premiéra: 26. 3. 2023

v Eliadově knihovně

obnovená premiéra: 28. 4. 2024

hrají:

Jan Hájek/Šimon Krupa, Miloslav König

Krise se blíží! Nastat může cokoliv!

Čekám na děti v parku u nádraží. Sám sebe překvapuju tím, jak se na ně těším. Dlouho jsem je neviděl. Protože mě přežijí, tajně je považuju za vyspělejší bytosti. Kromě toho mi připomínají některé moje původní vlastnosti – třeba radost a nepochopitelnou naději, kterou ve mně dřív vyvolával kontakt se světem. Možná, že vedle planetárního vymírání druhů probíhá i vymírání vztahů? Jsme zoufalí, ale ne natolik, abychom se změnili. Možná stačí dosáhnout určitého stupně prázdnoty... lepší je připravit se na všechno než se nepřipravit vůbec!

Elsa Aids je český básník a spisovatel, pracovník v kultuře, pseudonym. Narodil se v první polovině osmdesátých let, žije převážně v Praze. Vydal sbírky poezie *Trojediný prst* (2011), *Nenávist* (2014) a *Kniha omezení* (2017). Próza *Přípravy na všechno* vyšla v nakladatelství Fra v roce 2020.

„Je to až věštecky přijímající pohled na rozblácenost existence, na porno, hloupost, nečinnost, samohanu, neschopnost citu, vyprahlost přežívání, nudu... Elsa Aids je ještě laskavý prorok, a i v tom je výborný analytik a syntetik. Myslím, že takový existenciální a současně společensko-kritický a nemilostný a dystopický a autofikční text tu nikdo nenapsal.“

Olga Stehlíková

TEREZA MAREČKOVÁ:

Co se tě v té předloze dotklo?

JAN MIKULÁŠEK:

Zasáhla mě nebyvalá míra otevřenosti, s jakou mě autor zve do svého světa. Jak nezúčastněným okem patologa ohledává sám sebe, své bolestné vztahy, své okolí. I přes vypravěčův odstup na mě tíživá atmosféra románu dolehla s velkou intenzitou. Silně ve mně také rezonoval popis Česka jako vyprahlé krajiny, kterou dusí tuny slevových letáků, titulky bulvárních novin a paranoidní výkřiky z internetových fór. Česko jako mrtvý prostor lemovaný parkovišti, křovím a skladovými halami nadnárodních společností. Z formálního hlediska mě zaujala netradiční skladba textu, kdy je tok prózy na mnoha místech přerušen poezií.

TM: Změnil se tvůj pohled na text v průběhu práce na adaptaci?

JM: V zásadě ne. Jen jsem se při každém dalším čtení víc a víc utvrzoval v tom, že jde o mimořádný literární počín, který by si zasloužil větší pozornost veřejnosti.

TM: Jedná se o pohled z mužské strany na vztah se ženami nebo spíš k ženám, dětem, městu, světu... Je to podle tebe důležitý aspekt?

JM: Určitě. Elsa Aids definuje ambivalentní postavení muže v dnešním světě velice přesně, a otevírá tak jedno ze zásadních témat knihy.

Jaká je vlastně společenská role toho směšného a zmateného tvora, který s oštěpem v ruce bloudí dnešními velkoměsty? A který místo čerstvě ulovené kořisti přináší domů balené potraviny ve slevě? Umí tyto bytosti jen zraňovat, nebo přehlížíme jejich vlastní zranitelnost? Muži se v románu s důkladností sobě vlastní připravují na blížící se katastrofu. Zásobují se a ozbrojují se. Jejich přípravy na válečný stav však nejsou čekáním na nejhorší, jsou čekáním na vykoupení.

TM: Proč jsi k této látce přizval Petru Vlachynskou? Je to vaše první spolupráce?

JM: Petra má nezaměnitelný a odvážný rukopis, který se podle mě skvěle hodí k dané látce. Při uvažování nad konkrétním textem se často ocitám v pasti zbytečně racionálního přístupu. Petřiny divoké nápady naopak vznikají velice intuitivně a spontánně. Tím je pro mě ohromnou inspirací.

TM: Na zkoušce jsi mluvil o básni nakročené k próze a naopak. Čtení básně vybízí k trochu jinému vnímání, pokud člověk sleduje řádky, verše, proluky a poslouchá. Může se takový pohyb vnímání dostat i do inscenace?

JM: To bychom byli rádi. Zkoušíme hledat trochu jiný, nezvyklý rytmus, který by mohl běžnou interpretaci textu posunout do jiné roviny. Uvidíme, kam nás toto hledání nakonec dovede.

TM: Proč současné divadlo tak často sahá po próze, a ne po dramatických textech?

JM: Nemůžu mluvit za ostatní divadelníky, ale pokud jde o mě, adaptace prózy mi dává především větší autorskou svobodu. Stejnou svobodu si pak užívají i herci, se kterými zkouším. Nabídka zajímavých prozaických předloh je také v současnosti mnohem bohatší a pestřejší než nabídka divadelních her.

Válka:

iluze násilí uvolněného směrem ven

Individualita společnosti, která zakládá sloučení během slavnosti, je primárně definována v rovině reálných děl – zemědělské výroby –, díky nimž je oběť integrována do světa věcí. Avšak jednota takové skupiny je tímto způsobem schopna zaměřit ničivé násilí směrem ven.

Přesněji řečeno, vnější násilí se principiálně staví proti takové oběti nebo slavnosti, jejichž násilí řádí uvnitř. Pouze náboženství zaručuje spotřebu, která ničí čirou substancí těch, které oživuje. Ozbrojená akce ničí druhé nebo alespoň jejich bohatství. Může být ostatně provedena i individuálně, uvnitř skupiny, až konstituovaná skupina ji však může provádět směrem ven a rozvíjet tak její důsledky.

Smysl, který má ozbrojená akce ve vražedných zápasech, v masakrech a drancování, je blízký smyslu slavnosti, protože v nich nepřítel není považován za věc. Avšak válka není omezena jen na tyto výbušné síly a ve svých mezích není zdoluhavým aktem jako oběť, prováděná s cílem navrácení ztracené intimity. Je to neuspořádaný výbuch, jehož směřování ven zbavuje válečníka imanence, které dosáhl. A pokud je pravda, že akt války svým způsobem tuto hodnotu rozpouští, neboť hodnota jeho vlastního života se ocitá v této ničivé hře, nemůže než časem tuto hodnotu naopak zdůraznit, takže pouze individuum, které přežilo, má z této hry prospěch.

Válka završuje vývoj individua, směřujícího za individuum-věc, v oslavované individualitě válečníka. Oslavované individuum touto prvotní negací individuality vnáší božský řád do kategorie individua (která zásadním způsobem vyjadřuje řád věcí). Má rozpornou vůli učinit toto popření trvání trvalým. Jeho síla tak zčásti spočívá v síle lhát. Válka představuje odvážný postup vpřed, ale ten nejjednodušší: je třeba stejná míra naivity – nebo hlouposti – jako síly, aby se člověk stal lhostejný k tomu, co přeceňuje, a aby se chlubil tím, že není ničím.

Redukce nespoutanosti válek na spoutání člověka-zboží

Tento klamný a povrchní charakter má závažné důsledky. Válka se neomezuje na nekalkulované formy zuřivosti, je nekonečná. Pokud si ještě uchovává temné vědomí svého povolání, které eliminuje zřetelnou povahu práce, válečník vnucuje svému bližnímu služebné postavení. Podřizuje tedy násilí dokonalejší redukci lidskosti na řád věcí. Zajisté, válečník není tím, kdo tuto redukci iniciuje. Čin, kterým by se z otroka stala věc, by předpokládal instituci práce. Avšak svobodný dělník byl věcí dobrovolně a pouze na určitou dobu. Pouze otrok, z něhož vojenský řád učinil zboží, dovádí tuto redukci do nejzazších důsledků. (I když je třeba upřesnit, že svět věcí by bez otroctví nemohl dosáhnout své plnosti.) Hrubé nevědomí válečníka tedy působí hlavně ve smyslu nadvlády reálného řádu. Posvátná prestiž, kterou si přisvojuje, je falešným dvojníkem světa redukovaného na utilitárnost. Se vznešeností válečníka je to jako s úsměvem prostitutky, jejíž pravdou je zisk.

*(Georges Bataille: Prokletá část /
Teorie náboženství, Herrmann a synové,
1998)*

JAMES HILLMAN:

Takže vycházíme vstříc šílenství, nemusí se dovnitř dobývat.

MICHAEL VENTURA:

To je pravda. Nejsem nešťastný, dokud do téhle míry neriskuju.

JH: Nejšťastnější jsem, když zacházím tak daleko, jak jen to jde.

Anebo jak mi říkal jeden spisovatel: nestačí jít až na kořen věci, musíš ten kořen vytrhnout. Mohl bys teď spojit to, jak necháváš vstoupit šílenství, s tím, jak se snažíš nepomátnout ve svém životě?

MV: Denně se bojím, že se pomátnu. Za celý život jsem neprožil jeden den, kdy bych tohle necítil.

JH: Takže pozvat šílenství dovnitř pro tebe znamená způsob, jak se ubránit bohům tím, že jim obětuješ. Bráníš jim v tom, aby tě posedli, tím, že jim něco dáváš.

MV: Ano, ale je to nebezpečná hra.

JH: A není snad nebezpečná hra zavřít dveře, sedět na pohovce a být závislý na zámcích, které drží šílenství venku? (...)

MV: Náš milostný život je soukromý, tajný. Vyjímá nás ze světa, což může být nádherné, ale stín té nádhery je, že posiluje naši izolaci.

JH: Ale aby bylo jasno. My nejsme izolovaná já. Právě individualismus způsobuje, že se cítíme osamělí.

MV: A dlouhá historie myšlení vytvořila naše nastavení, kvůli kterému se takhle cítíme. Takže když někdo říká „důvěřuji svým pocitům“, vůbec nemá tušení, že to, čemu věří, ve skutečnosti není jeho, není to jeho vynález nebo vlastnictví, ale je to naopak část kolektivní historie.

JH: Právě proto nikdy nemůže fungovat, aby člověk věřil svým pocitům, aniž by o nich přemýšlel. Mají svůj původ a své pozadí. Ve skutečnosti vede důvěra k vlastním pocitům jen hlouběji do pasti individuální osamělosti. (...) Bludný kruh. Dokud je svět kolem nás mrtvá hmota, eros je polapen v osobních vztazích. Chci tě – to je nejhlubší nářek naší kultury. A musíš být božská, protože jinak je všechno božské, předkové i duše věcí, mrtvé.

MV: Napadá mě jedna věc, kterou opravdu miluju, cítím vůči ní opravdu vášeň, myslím jednu věc, která není člověk, a to je –

JH: – tvoje auto.

MV: Samozřejmě. Jak víš a jak vědí i moji přátelé, já opravdu miluju svoje auto. A ono miluje mě. Cítím to.

JH: Správně, a to tě zachraňuje. Nikdy předtím jsem se s tím nesetkal, ale tvoje láska k autu tě zachovává při zdravém rozumu.

MV: Je to jediné auto, co jsem kdy vlastnil, a nikdy mě nezklamalo a já nikdy nezklamal je.

JH: Komukoli jinému by to připadalo pomatené, že se lépe staráš o tohle auto než o kteroukoli ženu nebo dítě nebo o sebe a že mu zůstáváš věrný, ale máš pravdu, protože tvoje láska k tomu autu je odpovědí na otázku personalizovaného humanismu.

*(James Hillman, Michael Ventura:
Máme za sebou sto let psychoterapie,
a svět je stále horší, Malvern 2016)*

Mám auto s namáčknutým chladičem,
ale připadám si v něm jako v inkubátoru.
Topení je všude,
i v sedadlech.

Je příjemné sedět v měkké kůži a být nad věcí.

Tak rychle, ujed' mi.

Jenže když se večer vrátím, doma v posteli
zase rád najdu
to malé, ale zkušené stvoření –
ošklivé Česko pro muže.

A ošklivé Česko mi honem uleví.

(Elsa Aids: Kniha omezení, Rubato 2017)

Osamělí muži jsou posedlí válčením,
tloustnou,
ale v noci se cítí jako vojáci.

Dokážou rozeznat různé zbraně,
umí pojmenovat tanky a řady vojenské cti.
Všichni sní o stříbrném prstenu s lebkou
a dělovém kříži
za roky strávené ve službě.

Nikdy s nimi nemluvím, jen je sleduju,
a oni nevědí,
kdo jsem.

Jsem
zrádce jako oni.

(Elsa Aids: Kniha omezení, Rubato 2017)

Nutnost, peníze, jídlo.

Pozoruju trpaslici, jak se snaží vylézt na obrubník
a vytáhnout za sebou vozíček.

Dívám se na její malé tělo plné nesnází.

Umyl jsem si vlasy,
odrolil suchou kůži z obličeje,
spolkl hrst arašídů
a s koncem dne vyšel ven.

Dnes jsou mé vězeňské způsoby ostřejší
než chování ostatních.

Někoho to zraňuje,
ale je to jen dočasné vyostření.

Jednou bodám jako nůž,
podruhé zavoním jako bezinkové květy.

(Elsa Aids: Kniha omezení, Rubato 2017)

Brzy ráno jsem šel kolem řeky.
Byl jsem tak unavený, že se mi zdálo, že voda pláče
a že to slyší i ostatní.

Básně čtou nemocní lidé,
hlavně ti, co se přibližují bez pohybu a rádi by
zmizeli na místě,
když plní miskou kočičím žrádlem
a vrací se do postele.

Válečné knihy čtou ti, co už dávno neválčí,
jen by se rádi vzdálili životu.

Také já ležím v posteli
jako odzbrojená země pod nálety
spojeneckých letadel.
V posledních týdnech války
dodatečně sepisuju ústavu ke své činnosti.
(Elsa Aids: Kniha omezení, Rubato 2017)

Dneska má lítost není na hraní.
Prosím, vzpomeň si na mě,
proder se ke mně tvarohem svých vzpomínek.

V mojí ložnici je smutno,
slůně se stále nenapilo a mléko stydne.

Jsem prázdný a nakonec je prázdná i lednice.

Světla visí pod stropem
jako semena zasetá do sněhu a svítí ti
na cestu ke mně.

(Elsa Aids: Nenávist, Rubato 2014)

Jsi nemocný. Máma tě nechává vypít své mléko.
Nechává tě postavit si stan na zasněžené pláni
a mluví tam na tebe.

Ještě si myslíš, že je to pomoc, ale to už je smysl
zimy, které neunikneš.

Namísto rozloučení si odneseš spoustu vyřa-
zeného nádobí a předsevzetí mstít se na
světě svou odolností. Mstít se na mléku jeho
odstavením. Mlčením. Omezením mléka.

(Elsa Aids: Nenávist, Rubato 2014)

Všichni máme nesplacitelný dluh k druhým, ale nikdo nemá právo nám přikázat, jak ho splácet. Je to pouze na nás. Problém ale vidím v tom, že je to až příliš individualistické. Znamená to totiž, že člověk začíná jako zásadně odlišný a mimo druhé. A to je problematické, protože to není pouze tak, že dostáváme vše od druhých. V jistém smyslu jsme i my těmi druhými. Jsme sítí propojených vztahů, v nichž prostřednictvím našeho vzájemného úsilí vytváříme smysl autonomie – abychom o nás mohli myslet jako o individuích. Ale k tomu potřebujeme pomoc druhých. Co je potom svoboda? Sumerské slovo pro svobodu může znamenat „návrat k matce“, ale anglické „freedom“ má stejný kořen jako slovo „friend“. Svoboda je tedy vzájemnou autonomií, skrze kterou ze sebe samých kolektivně činíme individuality – spolu s našimi přáteli. Co jim tedy dlužíme, když ve skutečnosti jsou oni také námi? Je vůbec rétorika dluhu vhodná? Možná ne. Možná je představa nekonečného dluhu jen symbolem a obrazem mnohem hlubšího propojení, pro které ještě nemáme slova. Ta musíme vymyslet.

*(David Graeber v rozhovoru s Bobem
Kuříkem, A-kontra č. 2/2008)*

Inscenace *Přípravy na všechno* vznikla za laskavé podpory Michala Zahálky, Adama Kredby, hudební skupiny WWW, společnosti Diavita a všech, kteří se zúčastnili benefiční derniéry Deníku zloděje 22. 1. 2023. Děkujeme!

premiéra: 26. 3. 2023

**Eliadova knihovna
(Divadlo Na zábradlí)**

obnovená premiéra: 28. 4. 2024

redakce: Tereza Marečková

fotografie: Zuzana Lazarová, Petra Vlachynská

grafický design: Monsters – Pavel Frič a Michaela Labudová

vydala divadelní společnost Masopust (2023)

masopust

